

Історія і теорія психології

Нещодавно у житті психологічної спільноти України відбулася подія, начебто не дуже помітна, але, на наш погляд, важлива. У київському видавництві “Пульсари” вийшов друком український переклад головної праці класика психології ХХ століття *Філіпа Лерша* “Структура особи”. У статтях, що подаються нижче, над змістом цієї праці та її значенням для сьогодення розмірковують учень Лерша, іноземний член НАПН України *Роман Трач* (він же – один з наукових редакторів перекладу) і член-кореспондент НАПН України *Георгій Балл*.

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ

ТЕОРЕТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК ЦАРИНА НАУКОВОСТІ Й ДУХОВНОСТІ

(до видання українського перекладу
книги Філіпа Лерша “Структура особи”)

Георгій БАЛЛ

Copyright © 2015

УДК 159.9.01

Heorhiy (Georgiy) Ball

THEORETICAL PSYCHOLOGY AS A FIELD OF SCIENCE AND SPIRITUALITY
(On publishing the Ukrainian translation of “Structure of Person” by Ph. Lersch)

Лерш Ф. Структура особи / Філіп Лерш; наук. ред. Р. Трача і В. Андрієвської; переднє слово Р. Трача; пер. з нім І. Іващенко [та ін.]; Наук. т-во ім. Шевченка в Америці [та ін.].— К.: Унів. вид-во “Пульсари”, 2014.— 560 с.

Однією з прикмет сучасності є зростання інтересу до психології як галузі науки і практики. Воно зумовлене і загальною тенденцією розвитку суспільного життя – підвищенням ролі в ньому “людського фактора”, включно із вчинками окремих (не лише причетних до еліти) людей, і буремними (часто трагічними) подіями, які ставлять перед людьми набагато підвищені вимоги. Споживачі психологічних послуг, попит на які відповідно збільшується, зазвичай не замислюються над тим, що ефективність психологічної допомоги і психологічного супроводу різних видів діяльності істотно залежить від стану психологічної науки, насамперед її теоретичних основ.

Зважаючи на сказане, слід вітати той факт, що шановане інтелектуалами університетське видавництво “Пульсари” потішило своїх прихильників новим солідним виданням саме із царини *теоретичної психології*. Йдеться про переклад фундаментальної праці німецького психолога **Філіпа Лерша** (1898–1972) “Струк-

тура особи” (в оригіналі – “Aufbau der Person”) [8]. Науковими редакторами перекладу виступили учень Лерша, іноземний член Національної академії педагогічних наук України **Роман Трач** (зі США) та український психолог **Валерія Андрієвська**. Зроблено переклад з останнього (11-го), найбільш досконалого німецького видання 1970 року (перше видання – під назвою “Der Aufbau des Charakters” / “Структура характеру” / з’явилося ще 1938 року).

Солідність, про яку було щойно згадано, підкреслюється вже виглядом книги – досить масивної (560 сторінок чималого формату), одягнутої у цупку світло-брунатну палітурку, виконану у поважному, заспокійливому ретро-стилі (художник *В. Міщук*). Та головне, звичайно, – це багатючий зміст книги, до того ж викладений, попри складність предмета, із прозорою ясністю. У тому, що ця ясність відтворена українською мовою, – величезна заслуга перекладача *Івана Іващенка* (а також *Ореста Семютюка* і *Петра Таращука*, які переклали окремі фрагменти, і, звісно, наукових редакторів). Лершів текст містить не лише численні посилання на наукові й філософські праці; він також рясно проілюстрований прикладами із повсякденного життя та з численних творів художньої літератури. Книгу просто цікаво читати – і це без будь-яких поступок щодо рівня науковості. Вчіться, шановні науковці!

У різнобарв’ї психологічної літератури, якою рясніє сьогоденний книжковий ринок, книга Лерша посідає особливе місце: перебуваючи поза примхами інтелектуальної моди, вона відповідає, на мою думку, і віковичним духовним запитам людини, і сутнісним проблемам сучасності.

Відповідає віковичним запитам тому, що обраний автором книги предмет з давніх давен є найцікавішим для людини, бо цим предметом саме і є людина, точніше особа. Поясню, що за допомогою поняття “особа” (die Person), як його трактує Лерш, розглядається “цілісний процес людського існування, ... те, завдяки чому людина реалізує своє буття у світі й усвідомлює своє існування” [8, с. 70]; при цьому душевне життя людини береться до уваги “в усій повноті й багатоманітності його процесів і явищ...” [Там само].

Що ж до зв’язку із сучасними проблемами, дещо уточню сказане на самому початку статті: психологічні чинники, втілені у змісті поняття “особа”, набувають у нашу епоху дедалі біль-

шої суспільної вагомості (часом із небезпечними наслідками, з огляду на можливості, зокрема руйнівні, що їх новітні технології надають окремій людині). Звідси – важливість зосередження суспільної уваги на науковому вивченні особи, або, можна сказати, людини у її психологічному вимірі.

Психологічна наука (умовною датою народження її як самостійної вважається, як відомо, 1879 рік, коли Вільгельм Вундт заснував у Ляйпцізькому університеті лабораторію експериментальної психології), почавши із дослідження окремих психічних процесів (відчуттів, сприймання, пам’яті тощо), невдовзі усвідомила потребу у вивченні також цілісної особи. Чималу роль зіграли у цьому практичні запити, що надходили від різних сфер суспільного життя – медичної, освітньої, сфери професійної праці тощо. Згодом *психологія особистості*, як її стали називати, посіла чільне місце у психологічній науці й особливо – у психологічній практиці.

Та не все склалося (і складається подосі) безхмарно. Вивчення особистості – у просторі якого психологія перетинається (точніше, переплітається) із філософською антропологією, соціологією, психіатрією – належить до вельми суперечливих тематичних сегментів людознавства. Сам термін “особистість” трактують дуже по-різному: іноді вживають як синонім “особи” у наведеному вище трактуванні, а іноді розуміють як деяку якість особи (сперечаючись про те, яку саме якість); іноді співвідносять із будь-якою людиною, а іноді лише з досить розвиненою духовно і здатною на відповідальні вчинки; іноді наголошують у змісті поняття “особистість” на тому, що є спільним для членів певної соціальної групи, а іноді – на індивідуально специфічному; іноді на тих змістах і властивостях, які соціальне оточення, так би мовити, накладає на особу, а іноді – на тих позиціях, що їх особа здатна протиставити оточенню. До цього слід додати розбіжності у вживанні начебто відповідних один одному термінів у різних мовах (укр. *особистість*, рос. *личность*, нім. *Persönlichkeit*, англ. *personality* тощо), а також і те, що автори, вживаючи ті чи ті терміни, здебільшого не дуже переймаються ні уточненням їхнього трактування, ні фіксацією переходів від одного трактування до іншого (детальніше про ці негаразди, а також про деякі шляхи їх подолання див. у [3]).

Та труднощі полягають не лише у необхідності спротиву поняттєво-термінологічному

хаосу – вони є принциповішими. Вони пов'язані з тим чи іншим вирішенням питання про засади науково-психологічного пізнання і наукового вивчення особи зокрема: чи має воно здійснюватись за зразком (або, як кажуть, за парадигмою) природничих наук або відповідно до традицій наук гуманітарних (*Geisteswissenschaften* – буквально “наук про дух”, вживаючи виразний німецький термін)? Якщо віддати перевагу останньому варіантові, то чи буде наше пізнання досить ясним і доказовим, інакше кажучи, власне науковим? Але якщо опертися на природничо-наукову парадигму, то чи не знехтуємо ми специфікою предмета психологічної науки?

Палкі дискусії з окресленої проблеми тривають ще з XIX сторіччя. Наприкінці його німецький філософ Вільгельм Дільтай запропонував, так би мовити, компромісне рішення: треба будувати *дві психології*, базовані відповідно на двох згаданих парадигмах. Такий підхід, мабуть, кращий, ніж огульне відкидання якоїсь із парадигм. Але він залишає поза вирішенням проблему забезпечення цілісності психологічного знання – проблему, яка й нині хвилює психологів. У сьогоденному методологічному дискурсі набуває визнання думка про недостатність (хоча й важливість) взаємної толерантності прихильників конкуруючих парадигм і налагодження між ними діалогів. Висловлюється думка (зокрема, російським філософом і психологом Анатолієм Кричевцем – див. [4]) про необхідність їх синтезу. Але, за всієї поваги до ідей Кричевця, чи є ця думка такою вже новою? Відкриваємо книгу Філіпа Лерша. “Якщо психологія хоче всебічно пояснювати феномен переживання, то вона повинна показувати одночасно як психофізичні й психосоматичні, так і мотиваційні й смислові взаємозв'язки, причому альтернатива “природнича чи гуманітарна наука” стає недоречною” [8, с. 84]. Тож, на моє переконання, ідеї Лерша належать не лише до історії психологічної науки. Вони здатні й сьогодні слугувати її ефективній розбудові. Адже Лерш не тільки проголошував необхідність подолання вказаної альтернативи як недоречної – він також пропонував засоби такого подолання.

У зв'язку з цим звернімо увагу на таке. По-перше, на те, що передумовою успішного синтезу парадигм, які конкурують, є пошук і використання опосередкувальних ланок між ними – так званих *медіаторів*. По-друге, на

те, що медіаторами взаємодії (і навіть синтезу!) природничо-наукової та гуманітарної парадигм спроможні бути *системні репрезентації*.

Про що йдеться? Річ у тім, що окреслені вище труднощі й суперечки багато в чому пояснюються надзвичайною складністю досліджуваних психологією об'єктів. Йдеться про складність як буттєву (філософською мовою – *онтологічну*; вона зумовлена багатогранністю, суперечливістю, мінливістю вказаних об'єктів), так і пізнавальну (філософською мовою – *епістемологічну*). Витоки складності останнього типу, зокрема, полягають у тому, що ті, кого досліджують, так само, як і дослідник, є суб'єктами зі своїми, різною мірою усвідомлюваними, прагненнями й настановами, зі своїм баченням навколишнього світу і себе у цьому світі.

Саме через ці особливості вельми складною, побудованою із важко узгоджуваних частин, постає й сама психологічна наука. Тож для її прогресу та для успішності її різноманітних практичних застосувань є важливим у той чи інший спосіб долати зазначену вище складність, причому у її різних аспектах і проявах. Як засвідчує аналіз, найповніше апробований у науці шлях подолання складності є підстави вбачати у *системному підході*, головна ідея якого полягає у репрезентації складних об'єктів у вигляді *систем*, тобто сукупностей компонентів, між якими (а також між ними й цілою системою) зафіксовані певні відношення; сукупність цих відношень характеризує *структуру* системи. Системний підхід дає змогу долати складність людинознавчих об'єктів завдяки тому, що дослідник, так би мовити, концентрує в компонентах і структурі вибудовуваних ним систем (*моделей* зазначених об'єктів) свої уявлення про найсуттєвіше у цих об'єктах, у тому числі й уявлення, отримані в ході їх гуманітарно орієнтованого пізнання (великою мірою базованого на культурних традиціях, спонтанних спостереженнях та інтуїтивних узагальненнях); водночас стрункність моделей, їхня (принаймні відносна порівняно з досліджуваними об'єктами) простота дозволяють застосувати до їх аналізу логічні й математичні засоби, напрацьовані у руслі природничо-наукової парадигми.

З огляду на сказане, вельми актуальною є проблема забезпечення системності психологічного знання. При цьому слід мати на увазі два взаємопов'язані аспекти системності.

Перший з них стосується системних репрезентацій окремих типів досліджуваних об'єктів (наприклад, процесів вольової поведінки), а другий – засад системного представлення цілого предмета психологічної науки, інакше кажучи – системної побудови цієї науки. Принцип системності, як впливає зі сказаного вище, щільно пов'язаний із принципом цілісності, або, користуючись латинізованим терміном, *інтегративності*. Тут, знову-таки, маємо говорити, з одного боку, про цілісний розгляд особи або її психічного життя, а з іншого – про згадану вже цілісність психологічного знання.

А тепер слід констатувати, що в усі зазначені напрямки реалізації у психологічній науці принципів системності й цілісності Філіп Лерш зробив вельми значні внески, і, зокрема, його праця “Структура особи” вигідно відрізняється у цьому плані від багатьох, що з'явилися набагато пізніше. Як вказує Лерш у передмові до книги, психологія має “інтерпретувати душевне життя не як мозаїчне, часто ізольоване співіснування численних окремих фактів, а як цілісну картину життєвих зв'язків, у якій кожен факт має своє місце і значення” [8, с. 5]. А в заключному розділі книги вказується: “Справа викладеної нами “структури особи” полягала у тому, щоб... здійснити інтеграцію науково досліджених часткових царин та окремих фактів переживання у взаємопов'язане і структуроване ціле, а zarazом досягнути спрямування психології на цілісний образ людини” [Там само, с. 519–520]. Поставлені вимоги виконано у книзі Лерша винятково великою мірою.

Щодо цілісності психологічного знання, наведу ще висловлену 2002 року думку одного з провідних російських психологів – Дмитра Леонт'єва: “...Природничі науки багато століть тому залишили позаду той етап, коли різні мислителі не могли домовитись не лише стосовно спільних поглядів на закони світобудови, ба навіть відносно спільної мови, якою можна про цю світобудову міркувати. Суперечні теорії цілком виключали одна одну, виступаючи не так у пізнавальній, як в ідеологічній ролі міфів, віра у які слугує критерієм розрізнення “своїх” і “чужих”. Саме це ми спостерігаємо сьогодні у психології особистості” [6, с. 6]. Далі Леонт'єв пише, що останнім часом дана дисципліна прямує в напрямку “перетворення з міфології на науку”, проте завершення цього процесу – “справа не найближчого майбут-

нього” [Там само]. З огляду на сказане, є вельми актуальним звернення до наукової спадщини тих теоретиків особистості, яким вдавалося найкраще враховувати наявні на їхній час надбання науки, бо вони краще за інших вмiли абстрагуватися від ідеологічних впливів (і у вузькому, політичному, сенсі, і у широкому, що його мав на увазі Леонт'єв). Одним із таких теоретиків і був Філіп Лерш, він був далекий від того, щоб, як це прийнято в ідеологічно налаштованих спільнотах, схилитися перед авторитетом іменитих учених, якщо вони “свої”, або, навпаки, піддавати їх нищівній критиці, якщо вони “чужі”. Натомість він знаходив для доробків своїх попередників адекватні ніші у будованій ним системі. Цитую передне слово Романа Трача до книги, про яку тут розповідається. У ній присутні “дані з біології (зокрема, з фізіології нервової системи), психопатології, різних психологічних типологій, фрейдистського та неофрейдистського психоаналізу, індивідуальної психології А. Адлера, аналітичної психології К.Г. Юнга, феноменологічної та екзистенційної психології. Ці дані Лерш пов'язує в одну структурну модель” [8, с. 18]. На останнє речення я звертаю особливу увагу.

На моє переконання, є всі підстави констатувати, що Філіп Лерш реалізував *системний підхід у психології* – задовго до того, як це словосполучення набуло популярності (у Радянському Союзі – десь у 70-і роки).

Утім, постає питання: чи були в цій справі попередники і в Лерша? Принаймні одного не можемо не назвати. Це петербурзький учений (а при тому наш земляк, родом з Переяславщини) **Олександр Федорович Лазурський** (1874–1917), один із засновників психології особистості – теоретичної, експериментальної та практичної.

Зіставляючи трактування особистості Лазурським із поглядами на неї, характерними для різних психологічних течій ХХ століття, важко втриматись від враження, що їх представникам – попри всі їхні досягнення – раз-у-раз бракувало того ступеня наукової об'єктивності, цілісності, системності у пізнанні людини, який – раніше за них – був притаманний Олександрові Лазурському. Центральне місце у психологічних уявленнях останнього й побудованій ним концепції особистості посідають поняття про *ендопсихіку* (внутрішню психіку) й *екзопсихіку* (зовнішню психіку). Ендопсихіка, вказував Лазурський у своїй головній

праці – книзі “Классификация личностей”, виражає “внутрішню взаємозалежність психічних елементів і функцій, ніби внутрішній механізм людської особистості” [5, с. 49]. Цей бік психіки “звичайно позначається термінами *темперамент, характер і розумова обдарованість*” [Там само] і пов’язаний “більш чи менш тісно з індивідуальними особливостями центральної нервової системи даного індивіда” [5, с. 51]. Що ж до екзопсихіки, то її зміст “визначається відношенням особистості до зовнішніх об’єктів, до середовища, причому поняття “середовища” або “об’єктів” береться у найширшому сенсі, у якому воно охоплює всю сферу того, що протистоїть особистості й до чого особистість може так чи інакше ставитися; сюди входять і природа, і матеріальні речі, й інші люди, і соціальні групи, і духовні блага – наука, мистецтво, – і навіть душевне життя самої людини, оскільки останнє також може бути об’єктом певного ставлення з боку особистості” [5, с. 50].

Підкреслюю, що Лазурський не лише констатував наявність ендод- та екзопсихіки, а й детально досліджував їхній взаємозв’язок і взаємодію. Розуміння особистості О.Ф. Лазурським є, на мою думку, повнішим і глибшим порівняно з багатьма пізніше розвинутими концепціями, які здебільшого, проklamуючи, що досліджують особистість, по суті зосереджують увагу чи то на ендопсихічних, чи на екзопсихічних її складових, виявляючи таким чином певну однобічність (детальніше див. [3]).

Кого аж ніяк не можна у цій однобічності звинуватити – це Філіпа Лерша. Створена ним концепція структури особи “розглядає душевне життя у подвійному розумінні цілісності: з одного боку, в його перебігу *у світі* – в “горизонтальному” комунікативному переплетенні особи з її світом; з іншого – як “вертикальну” єдність, що існує *всередині особи* і має власну шарову побудову” [7, с. 94]. Можна констатувати відповідність “горизонтального” аспекту особи, за Лершем, екзопсихіці, за Лазурським, а “вертикального” аспекту – ендопсихіці. Само собою, про жодне запозичення не йдеться. Практично можна бути впевненим, що Лерш не був знайомий із книгою Лазурського, яка, наскільки мені відомо, ніколи не перекладалась західноєвропейськими мовами. Просто, як це часто відбувається в науці, Лерш самостійно прийшов до ідеї, раніше від нього висловленої Лазурським, і виклав її, ясна річ, іншими словами. Водно-

раз він пішов далі. Досягнутий Лершем прогрес передусім варто вбачати, по-перше, у наголошуванні на статусі виокремлюваних складників психіки саме як аспектів цілісного процесу і, по-друге, в оригінальному розкритті згаданої “шарової побудови”. До речі, ця констатація найменшою мірою належить мені: сам Лерш, доопрацьовуючи книгу при підготовці чергового видання, намагався “ще більшою мірою наголосити подвійний аспект бачення душевного життя людини”; цьому слугують “інтраперсональна структура душевних станів і процесів на підґрунті моделі душевних шарів та діалогічний характер душевного життя на основі моделі функційного кола переживань” [8, с. 7] – цитую передмову до восьмого видання праці Лерша. “Роль, яку в моїй книзі відіграє модель функційного кола переживань, – продовжує Лерш, – достатньо чітко вказує як на те, що душевне життя людини не слід розглядати лише як внутрішню структуровану систему процесів і станів у єдності особи, так і на те, що, попри всю цілісність людської особи, ця система не закрита назовні й мусить трактуватися як те, чим вона є фактично, тобто як процес діалогу між душевним суб’єктом і світом, детермінованого обома сторонами цього діалогу” [Там само]. До речі, хочу звернути увагу не лише на зміст, а й на форму процитованої тези: її гранична чіткість, як на мене, може слугувати взірцем для авторів теоретичних текстів з психології.

Що ж до згаданого щойно поняття “функційне коло переживань”, то Лерш розкриває його зміст у такий спосіб: “...такі душевні процеси, як потяги, сприймання навколишнього світу, емоції та поведінка, не ізольовані один від одного, вони взаємно переплітаються і взаємодіють, творячи єдине ціле. Це ціле ми позначаємо терміном *функційне коло переживання*” [8, с. 36].

Кілька слів про *модель душевних шарів*, яка, у взаємозв’язку із моделлю функційного кола переживань, перебуває, як сказано вище, у центрі теорії Лерша. Згідно з нею, виокремлюються такі шари:

життєва основа – найнижчий, несучий пласт; він “закладений ще задовго до пробудженого переживання” [8, с. 93], але всі переживання базуються саме на ньому;

так звана *ендотимна основа* – “сфера переживань, які походять із глибини душевного буття” [8, с. 92];

особиста надбудова – вище нашарування душевного життя, яке охоплює мислення і

свідому волю. Лерш пояснює: "...форми перцепції світу та діяльної поведінки людини – на відміну від тварини – не лише визначаються активністю прагнень та емоційних переживань, тобто ендотимно, а й зазнають інтегративного впливу з боку процесів мислення і свідомого хотіння" [8, с. 92–93].

При цьому, подібно до вказаного вище стосовно складників функційного кола переживань, Лерш підкреслює, що нашарування душевного життя "не ізольовані один від одного на кшталт геологічних пластів, але... життєво переплетені між собою" [8, с. 93]. Наголошу також на тому, що дві найголовніші у Лершовій теорії моделі використовуються не поодиночі, а спільно: автор теорії докладає зусиль до з'ясування взаємозв'язків описуваних цими моделями компонентів психіки.

Згадані взаємозв'язки розкриваються, зокрема, в концепції *рушіїв душевного життя*, яка теж становить важливу частину теорії Лерша. На змісті останньої концепції тут можна було б і не зупинятися з огляду на те, що саме їй приділено головну увагу у статті Р. Трача, яка публікується у цьому ж числі журналу. Та все ж таки відзначу, що, поряд із *рушіями життєвості* та *рушіями індивідуального самотуття*, Лерш виокремлює *трансперсональні рушії*, які забезпечують, зокрема, й найвищі духовні звершення людини. Зазначається, що кожне з цих трьох понять "описує велике розмаїття потягів, яке потребує подальшого поділу та класифікації" [8, с. 151], і таку класифікацію здійснює Лерш у своїй книзі. І знову ж таки він підкреслює, що "різні потяги аж ніяк не ізольовані одні від одних, мов окремі елементи. Конкретна поведінка людини зумовлена здебільшого не якимось одним рушієм, а цілим пучком, комплексом, поєднанням різних потягів... У різні моменти чи фази життя, під впливом спільної дії різних чинників навколишнього світу, на передній план може виходити й керувати тематика того чи того потягу..." [8, с. 178].

Одинадцять німецьке видання книги Лерша, з якого зроблено український переклад, було видано 1970 року, тобто 45 років тому. Водночас, на мою думку, зміст книги залишається вкрай актуальним. Принаймні ми в лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка, розробляючи *категорію особистості* у психології (див. [3]), раціогуманістичну орієнтацію в методології психології та, ширше, людинознавства (див.

[1]), нарешті, опікуючись підвищенням ступеня системності психологічного знання (чому присвячено одну з нових планових тем лабораторії), вбачаємо у науковій спадщині видатного німецького психолога вельми важливе для опрацювання вказаної проблематики джерело.

Та у зв'язку із цим не можна не торкнутися тут питання, яке належить до сфери соціології та соціальної психології науки і, як на мене, заслуговує на неабиякий суспільний інтерес: чому сталося так, що основоположна за тематикою, новаторська за змістом і при цьому прекрасно написана книга Лерша залишилася недооціненою й, на превеликий жаль, реально не вплинула на розвиток психологічної науки? Розмірковуючи над цим питанням у своєму "Передньому слові", Роман Трач указує на кілька причин цього стану речей. Це насамперед майже безроздільне панування в американській психології (яка, починаючи з часів Другої світової війни, великою мірою задає тон психології світовій) *раціонально-технічної* функції мислення, характерної для природничих наук, і нехтування не менш важливою *інтуїтивно-ідейною* функцією, якій приділяв велику увагу Лерш (ним же запроваджені й самі позначені курсивом поняття – див. [8, с. 369–374]). Свою негативну роль, свідчить Трач, зіграли й безпідставні підозри (з боку, знову-таки, впливових американських психологів) щодо, начебто, співпраці Лерша з нацистським режимом. Трач називає й таку причину, як важкість для перекладу (зокрема, англійською мовою) текстів Лерша (філолога за першою освітою), який "використовує усі тонкощі німецької мови і сам часто творить нові слова" [8, с. 20]. Залишається дивуватися й радіти тому, наскільки успішно вдалося подолати ці труднощі, перекладаючи головну книгу Лерша українською. Крім високого рівня мовної й фахової компетентності, тут, безумовно, зіграли свою роль ентузіазм і копійка праця команди, яка здійснювала переклад.

Я, зі свого боку, дозволю собі висловити ще одне припущення. Одну з причин недооцінки доробку Лерша (як, до речі, і Олександра Лазурського, і близького до нього за своїми налаштуваннями Мойсея Рубінштейна – див. [2]) вбачаю ось у чому. Вчені, які намагаються систематизувати й узагальнити наукові (особливо, людинознавчі) знання з певної теми, якнайповніше охоплюючи й найретельніше розкриваючи її й уникаючи незбалансованих, упереджених тверджень та оцінок (а Лерш,

як сказано вище, вчиняв саме так), раз-у-раз поступаються у своєму впливові на наукову й ширшу громадськість тим авторам, котрі завзято обстоюють вельми дієву в певний історичний період світоглядну чи суспільно-політичну позицію (дарма що часто надто односторонню) і, власне, завдяки цьому отримують сильніший та ширший емоційний відгук. Утім, проблема впливу (часто гальмівного) ідеологічних (у вузькому й широкому сенсових вимірах) налаштувань на розвиток людинознавчих наук та використання їхніх здобутків потребує спеціального (при цьому системного!) дослідження.

Та, хоч як би там було, є всі підстави привітати психологічну громадськість України з отриманням вельми корисної книги, а видавництво “Пульсари”, перекладачів і редакторів – із прекрасним результатом їхньої кількарічної марудної праці.

Відаючи належне всім її учасникам, відзначимо з особливою вдячністю зроблене професором **Романом Трачем** – ініціатором, натхненником і керівником усього проекту. Ба більше – він значною мірою фінансував його здійснення. Звернімо увагу на суто людський аспект цієї справи. Пан Трач не лише зробив (спільно з іншими учасниками проекту) вельми корисну справу для української (і не лише) психології. Він виконав обов’язок перед пам’яттю свого вчителя *Філіпа Лерша*, який на початку його професійного шляху надав йому відчутну духовну й практичну підтримку – див. [9]. Шляхетний учинок Романа Трача становить, поза будь-яким сумнівом, взірць для наслідування.

Насамкінець ще одна цитата із книги Лерша: “...коли ми говоримо про духовність людини, то, на відміну від розмови про її кмітливність, не маємо на увазі, що завдяки засобам мислення вона спроможна орієнтуватись і давати собі раду у світі, а маємо на думці те, що вона докладає зусиль, щоб у мисленні усвідомити світ як горизонт сенсу, що надає значення її існуванню” [8, с. 420]. Нехай же психологічна наука якнайкраще сприяє такому усвідомленню.

1. Балл Г.А. Рациогуманизм как форма современного гуманизма и его значение для методологии познания человека / Г.А. Балл // Мир психологии. – 2013. – № 3. – С. 208–223.

2. Балл Г.А. У истоков современного гуманизма: К 100-летию книги Моисея Рубинштейна “Идея личности как основа мировоззрения” / Г.А. Балл //

Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 8. – С. 1–6.

3. Интегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці: [монографія] / За ред. Г.О. Балла. – К.; Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. – 206 с.

4. Кричевец А.Н. О категориях, экзистенциалах и психологическом понимании / А.Н. Кричевец // Методология и история психологии. – 2009. – Вып. 3. – С. 24–39.

5. Лазурский А.Ф. Классификация личностей: Изд. 3-е, перераб. / А.Ф. Лазурский. – Л.: Госиздат, 1924. – 290 с.

6. Леонтьев Д.А. Личность: от мифологии к науке / Д.А. Леонтьев // Мадди С.Р. Теории личности: сравнительный анализ / С.Р. Мадди. – СПб.: Речь, 2002. – С. 5–8.

7. Лерш Ф. Розуміння особи у психології / Філіп Лерш / Гуманістична психологія: Антологія в 3 т. / за ред. Р. Трача, Г. Балла. – Т. 1. – К.: Пульсари, 2001. – С. 93–109.

8. Лерш Ф. Структура особи / Філіп Лерш; переклав з німецької Іван Івашенко; наукова редакція Романа Трача і Валерії Андрієвської. – К.: Пульсари, 2014. – 560 с.

9. Трач Р. Мій вчитель Філіп Лерш / Р. Трач // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 3. – С. 75–77.

REFERENCES

1. Ball G.A. Raciogumanizm kak forma sovremennogo gumanizma i jego znacheniye dlja mjetodologii poznaniya chjelovjeka / G.A. Ball // Mir psihologii. – 2013. – № 3. – S. 208–223.

2. Ball G.A. U istokov sovremennogo gumanizma: K 100-letiju knigi Mojsjeja Rubinshtejna “Idjeja lichnosti kak osnova mirovozzrjenija” / G.A. Ball // Praktichna psihologija ta social'na robota. – 2009. – № 8. – S. 1–6.

3. Integrativno-osobystisnyj pidhid u psihologichnij nauci ta praktyci: [monografija] / Za red. G.O. Balla. – K.; Kirovograd: Imjex-LTD, 2012. – 206 s.

4. Krichjevjec A.N. O katjgorijah, ekzistjencialah i psihologichjeskom ponimanii / A.N. Krichjevjec // Mjetodologija i istorija psihologii. – 2009. – Vyp. 3. – S. 24–39.

5. Lazurskij A.F. Klassifikacija lichnostej: Izd. 3-je, pjerjerab. / A.F. Lazurskij. – L.: Gosizdat, 1924. ? 290 s.

6. Ljeont'jev D.A. Lichnost': ot mifologii k naukje / D.A. Ljeont'jev // Maddi S.R. Tjeorii lichnosti: sravnitel'nyj analiz / S.R. Maddi. – SPb.: Rjeh, 2002. – S. 5–8.

7. Lersch Ph. Rozuminnja osoby u psihologiyi / Philipp Lersch // Gumanistychna psihologija: Antologija v 3 t. / za red. R. Tracha, G. Balla. – T. 1. – K.: Pul'sari, 2001. – S. 93–109.

8. Lersch Ph. Struktura osoby / Philipp Lersch; pereklav z nimec'koyi Ivan Ivaschenko; naukova redakcija Romana Tracha i Valjeriyi Andrijev's'koyi. – K.: Pul'sari, 2014. – 560 s.

9. Trach R. Mij vchitel' Philipp Lersch / R. Trach // Praktichna psihologija ta social'na robota. – 2009. – № 3. – S. 75–77.

АНОТАЦІЯ

Балл Георгій Олексійович.

Теоретична психологія як царина науковості й духовності. (До видання українського перекладу книги Філіппа Лерша “Структура особи”).

Стаття є відгуком на виданій у 2014 році академічним видавництвом “Пульсари” український переклад книги видатного німецького психолога Філіппа Лерша “Структура особи”. Зазначається, що ця праця відповідає і віковичним духовним запитам людини, і сутнісним проблемам сучасності. Показано значення наукового доробку Лерша для синтезу природничо-наукової та гуманітарної парадигм у психології з допомогою системних репрезентацій. Розкривається роль Лерша у розбудові системного підходу у психології. Характеризуються найважливіші теоретичні здобутки Лерша: модель функційного кола переживань, модель нашарувань душевного життя, концепція його рушіїв. Наголошено на актуальності ідей Лерша з погляду раціогуманістичної орієнтації в методології людинознавства, розробки категорії особистості тощо. Обговорено причини поширеної недооцінки наукової спадщини Лерша. Відзначено високий рівень роботи видавництва “Пульсари”, перекладачів і наукових редакторів українського видання книги Лерша, а також винятковий внесок професора Романа Трача – ініціатора, натхненника і керівника проекту.

Ключові слова: Філіпп Лерш, теоретична психологія, особа, особистість, системний підхід, системні репрезентації, функційне коло переживань, нашарування душевного життя, рушії душевного життя, духовність.

АННОТАЦИЯ

Балл Георгий Алексеевич.

Теоретическая психология как сфера научности и духовности. (К изданию украинского перевода книги Филиппа Лерша “Структура личности”).

Статья является откликом на изданный в 2014 году академическим издательством “Пульсары” украинский перевод книги выдающегося немецкого психолога Филиппа Лерша “Структура личности”. Отмечается, что эта работа соответствует и вековечным духовным запросам человека, и сущностным проблемам современности. Показано значение научного наследия Лерша для синтеза естественно-научной и гуманитарной парадигм в психологии с помощью системных представлений. Раскрывается роль Лерша в развитии системного подхода в психологии. Характеризуются важнейшие теоретические достижения Лерша: модель функционального круга переживаний, модель слоев душевной жизни, концепция ее движущих сил.

Акцентировано внимание на актуальности идей Лерша с точки зрения раціогуманістическої орієнтації в методології чловековедєня, розробки категорії личности и др. Обсуждены причины распространенной недооценки научного наследия Лерша. Отмечен высокий уровень работы издательства “Пульсары”, переводчиков и научных редакторов украинского издания книги Лерша, а также исключительный вклад профессора Романа Трача – инициатора, вдохновителя и руководителя проекта.

Ключевые слова: Филипп Лерш, теоретическая психология, лицо, личность, системный подход, системные представления, функциональный круг переживаний, слои душевной жизни, движущие силы душевной жизни, духовность.

ANNOTATION

Ball Heorhiy (Georgiy).

Theoretical psychology as a field of science and spirituality. (On publishing the Ukrainian translation of “Structure of Person” by Philipp Lersch).

The article is a response to the release of the Ukrainian translation of “Structure of Person”, by a great German psychologist Philipp Lersch, published in 2014 in Kyiv by Academic Publishing House “Pulsars”. It is noted that this work is consistent with everlasting spiritual needs of man, as well as with essential issues of our time. Value is shown of Lersch’ groundwork for the synthesis, with the aid of systemic representations, of scientific and humanitarian paradigms in psychology. Lersch’ role is exposed in the development of the systemic approach in psychology. The most important Lersch’ theoretical achievements are characterized, namely: the model of a functional circle of experiences, the layer model of psychic life, the conception of its driving forces. The attention is focused on the relevance of Lersch’ ideas from the point of view of the ratio-humanistic orientation in the human sciences’ methodology, of the development of the category of personality and the like. Reasons are discussed of widespread underestimation of Lersch’ scientific heritage. The high level is noted of the work performed by the “Pulsars” publishing house, by the translators and by the scientific editors of the Ukrainian edition of Lersch’ book, as well as of the special contribution of Professor Roman Tratch – the initiator, inspirer and leader of the project.

Key words: Philipp Lersch, theoretical psychology, person, personality, systemic approach, systemic representations, functional circle of experiences, layers of psychic life, driving forces of psychic life, spirituality.

Надійшла до редакції 16.05.2015.